

قصہ سیف الملوک اتے مولوی لطف علی دے "سیفل نامہ" دا تعارفی مطالعہ

Dr. Muhammad Mumtaz Khan

Associate Professor/Chairman

Department of Saraiki,

The Islamia University, Bahawalpur

ABSTRACT

Dastan-e-Saiful Malook is the Story of Love between the prince of Egypt and the fairy Badi-ul Jamal of Koh-Kaaf. This Story has been mentioned in Arabian Nights and the Sindbad Story Cycle. This masnavi occupies the Same Place in Siriaki Language as also "Sahar-ul Bayan" and Gulzar-e-Naseem" in Urdu. Molvi Lutf Ali, the famous Siriaki Poet, Poeticized it in 1195 Hijrah Year. One hundred and fifty years before Molvi Lutf ali, Mullah Ghawasi, the poet Laureate of Sultan Abdullah Qutab Shah, translated this story from Persian to old Dakkani Language. Five Poets poeticized this story in Siriaki Language. Molvi Lutf Ali, Makhdoom Muhammad Bux, Sultan Soomro, Nawaz Seet Puri and Khadim Hussain Makhfi. The current research presents a review of the stories of the said poets.

Keywords: Badi-ul Jamal, Koh-Kaaf, Sindbad Story, Mullah Ghawasi, Sultan Abdullah Qutab Shah, Dakkani Language, Makhdoom Muhammad Bux

"سیفل الملوک" مصر دے شہزادے سیفل اتے پرستان دی پری بدیع الجمال دی عشقیہ اتے رزمیہ داستان ہے۔ اے کہانی خاصی پُرانی اتے الف لیلیٰ دیاں کہانیاں نال ملدی جلدی ہے۔ ڈاکٹر جمیل جالبی ایندے فارسی ماخذ توں انکار کریندیں ہوئیں لکھدن:

"سیف الملوک بدیع الجمال کہیں فارسی مثنوی دا ترجمہ کائینی۔ بلکہ اے قصہ "الف لیلیٰ" توں اخذ کیتائے۔

اتے غواصی اینکوں اپٹے انداز وچ نظم داویس پوائے۔ "الف لیلیٰ" وچ بادشاہ محمد بن سبکتگ اتے "تاجر

حسن" دے تحت سیف الملوک بدیع الجمال دا قصہ بیان کیتائے۔ جیڑھا جو ۵۷۷ ویں رات توں شروع

تھیندے اتے ۷۷۸ ویں رات تے ختم تھیندے۔" (۱)

ڈاکٹر فرمان فتح پوری غواصی دی "سیف الملوک بدیع الجمال" دے فن بارے لکھدن:

"سنہ ۱۰۳۵ھ وچ غواصی "سیف الملوک و بدیع الجمال" دی کہانی نظم کیتی۔ ایندے وچ ڈیڑھ ہزار اشعار ہن اتے اے الف

لیلیٰ دیاں مشہور داستانیں توں گھدھی سی ہے۔" (۲)

سیف الملوک دی داستان ہوں پُرانی ہے اتے ایندی وجہ تصنیف بارے وی مؤرخین ادب ہک داستان بیان کیتی ہے جیندے موجب:

"ایند اسراغ سلطان محمود غزنوی دے درباری افسانہ جات وچ ملدے۔ آکھیا ویندے جو محمود غزنوی مشہور

شاعر عنصری دی کہیں کہانی توں خوش تھی کر ایہیں اوں کوں ہک ہزار دینار بطور انعام دان کیتا۔ اتے اوندے

وزیر حسین میندی ایں بے جا خرچ تے اعتراض کیتا تاں سلطان سیفل الملوک دی نامکمل کہانی جیڑھی اوں

"مجمع الحکایہ" وچ پڑھی ہی، کوں مکمل طور لہن آوٹے تے ہک شہر انعام ڈیوٹ دا وعدہ کیتا۔ حسن میندی

دمشق پُچیا اتے اُتھوں اینکوں لہجہ کراہیں سلطان دمشق دی خدمت وچ حاضر تھیا۔ اوں کوں سُدھ اسی جو سلطان

دمشق کنیں ہک "زبدۃ الجواب" دے ناں دی ہک پُرانی کتاب ہے جیڑھی ہک مَد توں پیڑھی در پیڑھی

سلاطین دمشق کنیں آندی پئی ہے۔ اینکوں تبرک سمجھ کر ایہیں سال وچ ہک دفعہ ماہ رمضان دی وچ شامی توشہ

خانہ توں زیارت و تلاوت سانگے کڈھیا ویندے اتے ولدا اُتھائیں رکھ پڑتا ویندے۔ ایندے وچ موجود ترانے کہانیاں وچ بوستان ارم، سیفل الملوک، اتے شہ پال شامل ہن۔ حسن مہندی مقررہ مدت تیں تاں گھ وچ ریہا اتے ہک زود نویس خطاط توں ایندی نقل کروا تے پچھاں ولیا۔" (۳)

معروف سرانیکی محقق کیفی جامپوری ہوریں "سیف الملوک" دی پڑو جھیاں زبانناں وچ نشاندہی کریندیں ہونیں لکھن:

"اے کہانی سندباد نانویں وچ دی ملدی ہے اتے بیاں وی ہوں ساریاں زبانیں وچ موجود ہے۔ ترکی وچ اے داستان ۱۵۵۹ء وچ مثنوی دی صورت وچ نظم کیتی سی۔ فارسی دا ہک نسخہ ۱۶۱۰ء/ ۱۰۹۱ ہجری وچ لکھیا ہو گیا ملدے۔ سلطان عبداللہ قطب شاہ دے مشہور درباری شاعر غواصی دکنی ایں داستان کوں ۱۶۲۵ء وچ دکنی وچ نظم کیتا۔ اے مثنوی حیدر آباد دکن توں شائع تھی چکی اے۔ شمالی ہند وچ نجم الدین انجم ایندا ہک نثری نسخہ وی شائع کیتے۔" (۴)

ڈاکٹر کرسٹوفر شیکل "داستان سیف الملوک"، جنوبی ایشیاء دی مشہور طلسماتی کہانی "دے عنوان ہیڈ برٹن دے کیتے ترجمے بارے °الھ کریندیں

ہونیں لکھن:

ترجمہ: "اے متن اوندے مقابلے وچ کہیں ترجمہ ہندوستانی روایت دا حصہ کا ئینی جیڑھی الف لیلوی داستانیں اُتے مشتمل اے۔ پر اے اوں چوٹ دے بالکل نیڑے ہے جیکوں گلینڈ (Galland) یورپ وچ ہوں چھوٹ پڑیوائی۔ ایں طرحانویں ایندے وچ اضافی پسندیدہ سندباد اتے علی بابا دیاں داستاناں وی شامل ہن۔" (۵)

بشیر احمد ظامی بہاول پوری ملاں غواصی دی داستان "سیف الملوک و بدیع الجمال" دے مآخذ بارے سو جھلا شیندیں ہونیں لکھن:

"۱۰۳۶ ہجری وچ ملاں غواصی دکنی فارسی نثر وچ لکھئے ہوئے سیف الملوک دے قصے کوں دکنی زبان وچ منظوم کیتا اتے ظاہر کیتا جو اے میڈی خود ساختہ کہانی اے۔ پر اصل وچ او غزنوی دربار دے فارسی "افسانہ سیف الملوک" توں گھدھی سی ہی اتے ہندوستان وچ جتھاں کتھائیں اتے جیڑھی زبان وچ وی اے قصہ پیش کیتا گیا۔ ہوں فارسی زبان دے قصہ سیف الملوک توں ای گھد گیا۔" (۶)

ڈاکٹر گیان چند دے مطابق:

"۱۵۵۳ء وچ اے قصہ ترکی زبان وچ لکھیا گیا۔" (۷)

ڈاکٹر شہباز ملک دی پنجابی کتابیات دے مطابق:

"ایں قصے کوں ۱۸۰۳ء وچ شاکر علی اردو نثر وچ ڈھالیا۔ ۱۶۶۸ء وچ اے قصہ اردو وچ نظم کیتا گیا۔ سولہوی صدی وچ اے قصہ سندھی اتے بنگالی زبانناں وچ لکھیا گیا۔ ۱۶۶۹ء وچ ایں کہانی کوں پشتو وچ نعمت علی خان جان ہوراں نظم کیتا۔" (۸)

میر حسان الحیدری ہوریں ہندوپاک وچ ایں کہانی دے تخلیق عہد اتے سو جھلا شیندیں ہونیں لکھن:

"ہندوپاک دیاں زبانناں وچ ایں کہانی کوں سبھ توں پہلے دکن دے ملا غواصی فارسی نثر توں دکنی زبان وچ نظمیا۔ انھاں دے بعد ۱۷۸۰ء/ ۱۱۹۵ ہجری وچ مولوی لطف علی ہوریں اپنی عدیم المثل مثنوی سیف الملوک دی تکمیل کیتی۔" (۹)

ڈاکٹر کرسٹوفر شیکل سیف الملوک دے ہندوستانی ترجمیں اُتے سو جھلا سٹینڈیں ہوئیں لکھدن:

"ہندوستان وچ داستان سیفل الملوک دا پہلا ترجمہ ۱۸۴۰ء وچ چھپ کر ابیں منظر عام تے آگیا۔ پر اے نہ تاں انگریزی وچ ہاتے نہ ای کہیں ڈو جھی ایشیائی زبان وچ بلکہ اے ترجمہ عربی زبان وچ ہاتے الف لیلوی داستانیں دی ترکیبھی جلد وچ اینکوں صفحہ ۷۵۶ تا ۷۸۷ تیں شامل کیتا گیا۔ جیکوں چھاپن سائے سرکاری طور تے ایسٹ انڈیا کمپنی دی مالی امداد حاصل ہئی۔ اتے جیڑھی علماء اتے فضلاء وچ اچ وی کلکتہ ایڈیشن دے ناں نال مشہور ہے۔" (۱۰)

ڈاکٹر کرسٹوفر شیکل مولوی لطف علی دے "سیفل النامے" بارے لکھ کریندیں ہوئیں لکھدن:

"مقامی طور تے ہک پیشعری تجربہ اٹھارویں صدی عیسوی وچ تھیا جڈاں شاہی اختیارات وچ جھول پاروں سندھ دے شمال وچ ریاست بہاول پور دا ایر ہدھیا گیا۔ فارسی زبان وچ لکھیل ایس قصے دے جانے یے سُناں یے متن راہیں مولوی لطف علی سیفل الملوک یا سیفل نامہ لکھیا۔ بہار دے ترجمے وانگوں اے لکھاری داسب توں اہم کم ہے۔ ۱۷۸۱ء وچ مکمل تھیون اے قصہ وچ سرائیکی زبان وچ مقبول ترین مقامی قصہ ہے۔ سرائیکی کون پنجابی زبان توں بالکل ہک انج زبان ہووے دا اعزاز حاصل اے جیندے وچ سندھی زبان دیاں جہوں ساریاں خوبیاں شامل ہن۔" (۱۱)

سرائیکی زبان وچ ہن تیں سیف الملوک دا قصہ کل پنج شاعریں منظوم کیتے۔ انھاں وچ مولوی لطف علی، (م ۱۷۹۴ء)، مخدوم محمد بخش (م ۱۹۵۴ء)، نواز سیت پوری (م ۱۹۴۶ء)، سلطان سومر (م ۱۹۵۰ء)، صابر ملتانی، میاں مٹھو شاہ (احمد پور لمہ) اتے خادم حسین مخفی (حال حیات) شامل ہن۔ نواز سیت پوری اتے سلطان سومر دے قصے تاں حالی تیں چھپ کر ابیں سامن اے نی آسکے۔ قصیاں کون پڑھن پچھوں سندھ لکھی ہے جو مخدوم محمد بخش اتے خادم حسین مخفی ہوراں مولوی لطف علی دے قصے دے نتیج وچ ہو بہو واقعات ساگی نانویں سودھے اپن اے اپن اے انداز وچ منظوم کیتے۔ سرائیکی زبان وچ قصہ سیفل الملوک کل پنج شاعر اں مولوی لطف علی، مخدوم محمد بخش، نواز سیت پوری، سلطان سومر و اتے خادم حسین مخفی ہوراں منظوم کیتے۔ انھاں پنج شاعر اں وچوں ترائے شاعر اں مولوی لطف علی، مخدوم محمد بخش اتے خادم حسین مخفی دے قصے تاں جھپی شکل وچ موجود ہن پر ڈو شاعر اں نواز سیت پوری اتے سلطان سومر دے قصے اچن تیں چھاپے ہیون آسکے۔ آغا نواز سیت پوری دا قصہ لہجہ دی راقم جڈن سیت پور پئے تاں سندھ پئی ہے جو اے قصہ قلمی حالت وچ شیت کتھاؤں وی نہ لہجے۔ ہک مقامی ڈو ہڑہ گو شاعر کنوں ہک بحر زبانی سُن کر ابیں قلمبند کیتے جیڑھا تلے درج کیتا ویند اے جیندے وچ سیف الملوک دی جنج مصر شہر وچ داخل تھیون تے ثقافتی انداز بیان ملاحظہ کرو۔

آمد جنج سیف الملوک داخل شہر مصر
آئی جنج نزدیک مصر دے ہوئیا کرم غفاری
پھوک ڈتیاں شرانیں ڈوماں بمب نقارے ماری
گنگھرو تے گھڑیاں پئے گھڑکن غل چو طرفوں جاری
میر وزیر مشیر رُ پئے سئے جلوے ہفت ہزاری
آمد جنج دی ڈٹھی لوکاں آہی خوب سنواری
کونل اسپ عراقی، عربی، عجمی، سناری
سچے پاسوں لشکر دے ہئی بنری دی ہسواری

بے حد فوجاں مار کے موجاں ہن پھر دیاں چودھاری

ہک ہک شعر نواز تی پڑے توں لکھ واری جند واری (۱۲)

مولوی لطف علی دے جم جہاں اتے جاء نکلیں بارے محققین وچ اختلاف رائے موجود ہے۔ آئینہ دارالسرور دے مصنف لکھدن:

"مولوی لطف علی مرحوم ضلع رحیم یار خان دے ہک قصبہ بہادر پور وچ پیدا تھئے۔ اُنھاں دے والد ناں غیاث الدین ہاجیر تھے۔ نیچرہ قوم وچوں ہن۔ مولوی صاحب دی شادی سمیجہ قوم دی ہک عورت نال تھئی جیندے وچوں ہک پتر جیسا جینداناں موہن رکھیا گیا۔ اتے جیڑھا جوانی وچ فوت تھی گیا۔ آپ حضرت بہاء الدین زکریا دے مرید ہن۔ آپ دیاں ہوں ساریاں لکھتاں وچوں سیف الملوک، قدسی نامہ دے چند اشعار، ہک ڈوہڑا اتے مخدوم جہانیاں جہاں گشت دی مداح وچوں ہک قصیدہ باقی رہ گئے۔ آپ ہک سناری اتے عاشق ہن۔ ۸۰ سال دی عمر وچ آپ دا وصال تھیا۔" (۱۳)

محمد انور فیروز بہاول پوری دے مذکور بیان دی صحت بارے کیفی جامپوری ہوراں رائے پٹیندیں ہوئیں آکھیے جو جتھوں تیں لطف علی دے بہاء الدین زکریا ملتانی دے مرید ہون ڈا تعلق ہے تاں اُنھاں پڑوہائیں دے زمانیاں وچ خاصہ فرق موجود ہے۔ جتھاں تیں اُنھاں دا ۸۰ سال دی عمر وچ فوت تھیون ڈا تعلق ہے تاں اینکوں بشیر احمد غامی (مرتب مثنوی سیف الملوک از لطف علی) ہوراں بنیاد بن ڈا کر اپیں قیاساً مولوی صاحب دی تاریخ پیدائش اتے وصال درج کیتی ہے۔

اولکھدن:

"آئینہ دارالسرور دے لکھاری آپ دی عمر ۸۰ سال تحریر کیتی ہے پر تاریخ پیدائش اتے تاریخ وصال دے متعلق کہیں تذکرہ نہیں کیتا۔ سیفل نامہ دی تاریخ تصنیف عام تذکرہ نویساں ۱۲۰۹ ہجری لکھی ہے۔ لیکن دبیر الملک مولوی عزیز الرحمن ہوریں ۱۱۹۵ ہجری تحریر کیتی ہے اتے ایہا درست ہے۔ صاف نظر دے جو جیڑھے ۱۲۰۹ ہجری کوں عام تذکرہ نویساں تاریخ تکمیل سیفل نامہ لکھیے، او تکمیل سیفل نامہ داسن نہ ہووے جے ۱۲۰۹ ہجری کوں مولوی صاحب دا وصال داسن من گھدھا ونجے تاں بقول مصنف آئینہ دارالسرور ۸۰ سال دی عمر موجب آپ دے جم پڑیں دا سال ۱۱۲۹ ہجری ہوسی۔" (۱۴)

صدیق طاہر مرحوم اپنڈے ہک مضمون "مولوی لطف علی" وچ لکھدن:

"مولوی لطف علی ۱۷۱۶ء وچ سابق ریاست بہاول پور وچ ضلع رحیم یار خان دی نواحی وستی بہادر پور وچ اکھ کھولی۔ انھیں دے والد دی ہک عالم دین ہن۔ مولوی صاحب منڈھلی تعلیم اپنڈی وستی وچوں حاصل کیتی تے ایندے بعد اعلیٰ تعلیم سانگے ملتان گئے۔ جیڑھا اُنھاں دے عہد وچ علم داسب توں وڈا مرکز ہا..... ملتان تے سکھیں دے حملے دا مرحلہ پیش آیا تاں نواب مظفر خان سدوزی مولوی لطف علی اتے پڑوہائیں دی صلاح نال چھیکڑ دم تیں ملتان دا دفاع کرن ڈا فیصلہ کیتا۔ اس جنگ وچ مولوی لطف علی وی پھٹوڑی تھئے..... ایندے بعد مولوی لطف علی بہاول پور دے امیر نواب بہاول خان دے مشیر بن گئے۔ مولوی لطف علی مرحوم دی وفات (۱۷۹۳ء) دے ۸۸ سالیں بعد ۱۸۷۹ء وچ مثنوی "سیفل نامہ" کانپور توں چھپی ہوئی۔" (۱۵)

معروف سرائیکی محقق میر حسن الحیدری اے ڈاکٹر سجاد حیدر پر ویزہ ہورائیں وی اپنٹے تذکریاں وچ مولوی لطف علی داسال پیدائش تے وفات بشیر احمد خامی ہوریں والا ای درج کیتے۔ البتہ میر صاحب بشیر احمد خامی، عبدالغفور قریشی اے کئی جامپوری ہورائیں دی ایں مالہ نال بالکل اتفاق نی کریندے جو مولوی لطف علی ملتان یا جالپور پیر والا دے مضافات وچ موجود قصبہ بہادر پور وچ پیدا تھئے۔ تعلم وی اتھاؤں گھدھی اے مولوی نور محمد دے ہتھ تے بیعت کیتی۔ میر صاحب تاریخ ادبیات مسلمانانِ پاک و ہند وچ لکھدن:

"مولوی لطف علی دا علاقہ قصبہ بہادر پور (نزد مؤ مبارک) ضلع رحیم یار خان ہے جیندے دلائل و شواہد ناقابل تردید ہن۔ مؤ شریف (ضلع رحیم یار خان) دا علاقہ مردم خیز ریہے۔ منو دے روحانی بادشاہ حضرت حمید الدین حاکم ستویں صدی ہجری، تیرہویں صدی عیسوی وچ سرائیکی، فارسی دے عظیم شاعر تھی گزریں۔ انھان دے بعد ایں خاک پاک لطف علی سنواں عظیم سخنور پیدا کیتا جیکوں اگر سرائیکی زبان دا میر حسن آکھیا ونجے تاں مبالغہ نہ ہوسی۔" (۱۶)

لطف علی توں تقریباً ۱۵ سوسال پہلے ملا غواصی ۱۰۳۵ ہجری وچ ایں قصبے کوں فارسی توں قدیم دکنی زبان وچ منظوم ترجمہ کیتا۔ پنجابی زبان وچ میاں محمد بخش ہورائیں لطف علی توں ۲۶ سالوں بعد ۱۲۲۱ ہجری وچ ایں قصبے کوں نظم کیتا۔ ایں مثنوی دے چھاپے ہیٹھ آؤن بارے میر حسن الحیدری معلومات ڏیندیں ہونیں لکھدن:

"غالباً ایں مثنوی دا پہلا نسخہ مصنف دی وفات دے اٹھاسی سال بعد ۱۸۷۹ء/ ۱۲۹۷ ہجری وچ کانپور دے کہیں ناشر شائع کیتا۔ ایندے تقریباً چوڑاں سالیں بعد ڏو جھانسخہ روز بازار سٹیٹ پریس امرتسر توں چھپیا۔ انھان ڏو ہائیں نسخیں وچ صحت کتابت دا خاص خیال رکھیا گیا۔" (۱۷)

بشیر احمد خامی مرتب و مترجم سیف الملوک از مولوی لطف علی ہوریں آہدن جو میکوں مولوی عبدالواحد خان صاحب گڑھی اختیار خان دے کتب خانہ وچوں ڏو قلمی نسخے ملین جیڑھے جو استفادہ دے قابل ہن۔ اوڏو قلمی نسخے اے ہن۔

i. سیف الملوک (قلمی) مرقومہ غلام محمد صاحب بلوچ مستوئی ساکن چاچڑاں از خاندان اُستاد حضرت خواجہ غلام فرید صاحب تاریخ تحریر ۱۳۷۰ ہجری۔

ii. سیغل نامہ (قلمی) از مولوی خدا بخش صاحب سکھہ کوٹ سہابہ مرقومہ رجب ۱۲۸۸ ہجری۔

ایں توں علاوہ وی انھان ہک قلمی نسخے توں استفادہ دے دا ذکر کیتے جیڑھا محمد قاسم ساکن موضع مہر شاہ بھٹہ واہن، ۸ جمادی الآخر ۱۳۰۱ ہجری دی تحریر ہے۔ ایں توں علاوہ پنجاب دے کئی پبلشرز وی ایں مثنوی کوں شائع کیتے۔

مولوی لطف علی دا قصہ کل ۲۷ فارسی عنوانات تے مشتمل بنداں وچ مکمل کیتا گئے۔ قصہ دا مَن ڏھ حمد باری تعالیٰ، نعت سرور کائنات در رمرز طویل، منقبت چہار یار نبی، منقبت امام معصومین، تعریف سلطان بہاول خان ثانی والئی ریاست مملکت بہاول پور اے ایں جہان فانی دے ذکر نال پدھیندن۔ زبان و بیان اُتے قدرت، وسیع ذخیرہ الفاظ، کامیاب واقع نگاری، منظر نگاری، ثقافت نگاری، اے سموریاں شاعرانہ خصوصیات پاروں اے مثنوی سرائیکی زبان دے شعری ادب دا ماٹ ڏسدی ہے۔ میر حسن الحیدری مثنوی دا جائزہ گھنڈیں ہونیں لکھدن:

"مثنوی دی کہانی اے کردار بھانویں جو بر صغیر پاک و ہند توں باہر وں دے ہن پر جیویں انیس و دبیر واقعہ کر بلا دے کرداریں کوں ہند وچ تڑدا پھر دا ڏکھائے بالکل اونویں دا اونویں لطف علی وی کمال ہنر مندی نال موقع و محل دی مناسبت نال اپنٹے علاقائی تہذیب و تمدن کوں سو جھل کرڻ دا ترلہ کیتے۔" (۱۸)

ڈاکٹر نصر اللہ خان ناصر لکھدن:

"اُنھاں دا اے شاہکار سرائیکی زبان دے شعری ادب داماں اے۔ ایں داستان دے واقعات ہک ڈوجھے نال مینڈھیاں والی کارگندہ جیئے ہوئے ڈسدن۔ البتہ ایں داستان وچ مافوق الفطرت عناصر دی بھرمار ہے۔ جیڑھی اوں دور دیاں داستاناں دا ہک لازمی حصہ شمار تھیندی ہئی۔ ایں داستان دے سارے کردار بھانویں جو او دیو پریاں دے ہن ول وی اساطیری زمین نال گندھ جیئے ہوئے لگدن۔ بالکل عام انسانیں والی کار، انسانی فطرت دے مطابق، آئیندے، پو لیندے ہسدے و سددے دھرتی دے وسوواں لگدن۔" (۱۹)

سرائیکی وسیب وچ جتنی مقبولیت سیفل نامے کوں حاصل تھی اے شیت ای کہیں ہی کتاب دی قسمت وچ ہووے ڈو سو سال توں سرائیکی علاقیاں وچ آئندے حافظ موجود ہن۔ کیفی جامپوری ہوراں اپنی کتاب سرائیکی شاعری وچ سیفل نامے دی مقبولیت دا ذکر کریندیں ہوئیں لکھدن:

"ہن توں کوئی تریہ سال پہلے باذوق آدمی اے مثنوی حفظ کر کے ہک من بھانوڑیں لے وچ پڑھدے ہن اتے لوک اینکوں وڈے شوق نال سُن دے ہن۔ اہ وی جتھاں کتھاں اے مثنوی پڑھی ویندی ہے تاں لوکیں دے ٹھٹھ اُتھاں کٹھے تھی ویندن۔ جیر ہابندہ اینکوں یاد کر گھندے دیوانہ تھی ویندے۔ ایجھے لوکیں کوں میں خود اپنی ایاں اکھیں نال ڈٹھے جیڑھے ڈیہنہ رات ہک سرمستی دی کیفیت وچ سیفل الملوک دے شعر گاندے رہ ویندے ہن۔" (۲۰)

کیفی ہوراں جامپور دے برخوردار لاشاری دا ہک اکھیں ڈٹھا واقعہ وی اپنی کتاب وچ درج کیتے۔ جیڑھا چوگی محرر ہا۔ ہک ڈیہاڑے تیل اتے میٹ ہتھ وچ چاکر اپیں کھوہ اُتے دھاوٹ ساگے سیفل الملوک کوں گن گناندیں ہوئیں نکلدے تاں داخل وُج تے ہوش ٹکاں آندس۔ جیڑھا جامپور توں لہندے پاسے چوڈاں میلاں تے پندھ تے ہے۔ ڈاکٹر سجاد حیدر پرویز ہوراں وی اپنی کتاب مختصر تاریخ زبان و ادب سرائیکی دے صفحہ نمبر ۳۱۵ اُتے سیفل الملوک دے حافظ تحصیل خانپور دے رہائشی صوفی یار محمد بے رنگ دا ذکر کیتے اتے اے وی ڈیسیئے جو اے کتاب درسی نصاب وچ شامل رہی اے۔ سیفل نامے وچ اہ توں ڈو صدیاں پہلے دی و سبی حیاتی دی جھلک جاء جاء تے نظر آندی ہے۔ علم نجوم دی مقبولیت، شہر توں باہروں نکل تے مہماناں کوں جی آیاں کوں اکھٹ تے ویندیں ویلے مکلاوٹ، پر نے دیاں رساں دا کئی کئی ڈینھناں تیں جاری راہوٹ، جاگے پلہاوٹ، لاناواں ڈیوٹ، حق مہر دا ہڈھج، اولاد دے جمٹے دے موقع تے ویلاں اتے موکھے ڈیوٹ، لباس، زیورات، ساز، جُھمیریں، نذر نیاز اتے بے ترے و سبی ورت ورتاوے اسا کوں کہیں نہ کہیں صورت اچ داستان دا حصہ بن بیے ڈسدن۔ ڈیکھو:

کھملا	کُجھ	کرے	نہ	ٹالا	حکمی	برہوں	بچھائے
ہسی	نال	ونچے	دل	کھسی	واہ	ڈھولٹ	پا ٹھمکائے
ڈینجھو	وانگ	ڈمگیندا	ڈوڈٹ	دوروں	ڈنگ	چلائے	
بازو	بند	کمند	گھتے	او	ترکش	بند	سڈائے
پاں	نال	پہونٹا	ٹھہندا	گرد	غبار	اُٹھائے	
کڑیاں	کرن	چھٹکار	اگئیں	تے	ظلمی	قدم	اُٹھائے

(لطف علی۔ ۱۱، ۱۲، ۱۵، ۱۶، ۱۹: ۳۳)

لطف علی دے سیفل نامے دے تقریباً ہر بند دا جھیکڑی مصرعہ فکری بلندی تے سُن ہپ نال سنگریا ہو یا ڈس دے۔
کُجھ مثالاں ڈیکھو:

لطف علی پھر مڑے نہ ہرگز ازلی آمر ارادہ (لطف علی۔ ۲۳: ۴)

روز ازل دا لطف علی اتھ لکھیا کون دٹاوے (لطف علی۔ ۹:۴۴)
لطف علی ناطق دے نکلتے دانشمند پچھاٹے (لطف علی۔ ۹:۴۵)
آخر لطف علی محباں کون ونج پاک پریت پکرے (لطف علی۔ ۴:۷۶)
خود شاعر کون وی اپنی لکھت تے وڈا مان ہا ایندا اظہار وی مثنوی دے کئی بنداں دے چھیکڑی مصرعے توں تھیندے۔ کجھ مثالیں دیکھو:
راہی لطف حیات سدا جنیں جوڑیا سیفل نامہ (لطف علی۔ ۶:۳۳)
لطف علی دے پنجرے دیوچ کوئی طوطا خوب پولیندا (لطف علی۔ ۷:۱۵۹)
لطف علی کر ظاہر چا اتھ شعر دیوچ اشناکی (لطف علی۔ ۴:۱۸۸)
لطف علی ہر شاعر تھوں لنگھ رکھے قدم اگیرے (لطف علی۔ ۵:۱۶۳)

سرائیکی زبان دے عظیم شاعر حضرت خواجہ غلام فرید ادا کسل عمری وچ اینکوں شوق نال پڑھدے ہن۔ مقابیس المجالس دے ہک مقبوس وچ مولوی عبدالعزیز پرہاروی دے حافظہ بارے ۱۰ لکھ کریندیں ہوئیں فرمیندن:

ترجمہ: "شروع وچ ایں کوچے (کوچہ عشق) دے تابعین کیتے سوائے سیفل دے کلام دے جیرہا جو لطف
علی شاعر دی لکھت اے، ہیا کوئی سمجھا کلام کا نساں ہا، میں سیفل دے ہک جزو کوں ڈوڈو گھنٹیاں وچ یاد کر
گھندا ہم۔" (۲۱)

اے داستان خوبصورت مکالمہ نگاری جذبات نگاری، جزئیات نگاری، سراپہ نگاری، ثقافت نگاری، تخیل آفرینی، صنعتِ تجنیس، سیاق الاعداد،
صنعتِ صوت، تدبیر، تناسب، ابہام، فوق النقط، واسع الشفقین، معاملہ بندی اتے تلمیحات وغیرہ دے ور تاریاں پاروں ہک اُن ٹل خزانہ چا پی ہے۔

حوالہ جات

- ۱۔ جالبی، ڈاکٹر جمیل، تاریخ ادب اردو، (جلد اول)، لاہور، مجلس ترقی ادب، ۲۰۰۵ء، ص: ۷۷
- ۲۔ فتح پوری، ڈاکٹر فرمان، اردو کی منظوم داستانیں، کراچی، انجمن ترقی اردو پاکستان، ۱۹۷۸ء، ص: ۹۶، ۹۷
- ۳۔ غواصی، دکنی، سیف الملوک بدیع الجمال، (مرتبہ میر سعادت علی خاں رضوی)، بحوالہ (مقدمہ) سیف الملوک
از مولوی لطف علی (مرتبہ و مترجم) بشیر احمد ظامی بہاول پوری، بہاول پور، اردو اکیڈمی، ۱۹۶۴ء، ص: ۲۶
- ۴۔ کیفی جامپوری، سرائیکی شاعری، ملتان، بزمِ ثقافت، ۱۹۶۹ء، ص: ۱۶
5. Shackle, Cristopher, (2007), the story of syfal muluk in south ashia, journal of the Royal Asiatic Society of grete Britain and Ire land, 17, pp118 [Accessed on 25.11.2014] Available from:
http://journals.cambridge.org/ action/ display Abstract? from page=online & aid=988460
- ۶۔ بہاول پوری، بشیر احمد ظامی، (مقدمہ) سیف الملوک از مولوی لطف علی، مذکور، ص: ۲۶
- ۷۔ گیان چند، ڈاکٹر، اردو کی نثری داستانیں، کراچی، انجمن ترقی اردو، ۱۹۶۹ء، ص: ۶۹۹
- ۸۔ ملک، ڈاکٹر شہباز، پنجابی کتابیات، اسلام آباد، اکادمی ادبیات، ۱۹۹۱ء، ص: ۷۰۱
- ۹۔ حیدری، میر حسان، تاریخ ادبیات مسلمانانِ پاک و ہند، جلد چودھویں، مذکور، ص: ۲۸۷
10. Shackle, Cristopher, (2007), the story of syfal muluk in south ashia, journal of the Royal Asiatic Society of grete Britain and Ire land, 17, pp.117 [Accessed on 25.11.2014] Available from:
http://journals.cambridge.org/ action/ display Abstract? from page=online & aid=988460
- ۱۱۔ ساگی، ص: ۱۲۵

- ۱۲۔ سیت پوری، محمد نواز، سیف الملوک، (اٹل چھیل) زبانی روایت، سیفل بلوچ بہ مقام سیت پور مورخہ ۲۰ جون ۲۰۱۴ء
- ۱۳۔ بہاول پوری، محمد انور فیروز، آئینہ دار السرور، بحوالہ سرانجی شاعری از کیفی جامپوری، مذکور، ص: ۲۴۸
- ۱۴۔ بہاول پوری، بشیر احمد ظانی، (مقدمہ) سیفل الملوک از مولوی لطف علی، بہاول پور، اردو اکیڈمی، ۱۹۹۳ء، (طبع دوم)، ص: ۱۴
- ۱۵۔ طاہر، صدیق، مولوی لطف علی (مضمون) مشمولہ، سنہ ۱۳۸۱ (کتاب لڑی)، اسلام آباد، سرانجی لوک سانجھ، اکتوبر ۲۰۰۷ء، ص: ۷۷ تا ۸۲
- ۱۶۔ حیدری، میر حسان، سرانجی ادب (مقالہ) مشمولہ، تاریخ ادبیات مسلمانان پاک وہند، (چوٹ ویں جلد)، لاہور، پنجاب یونیورسٹی، ۱۹۷۱ء، ص: ۲۸۷
- ۱۷۔ حیدری، میر حسان، تاریخ ادبیات مسلمانان پاک وہند، جلد چوٹ ویں، مذکور، ص: ۲۸۷
- ۱۸۔ حیدری، میر حسان، تاریخ ادبیات مسلمانان پاک وہند، مذکور، ص: ۲۸۷
- ۱۹۔ ناصر، ڈاکٹر نصر اللہ خان، سرانجی شاعری دار نقاء، مذکور، ص: ۳۶۹، ۳۷۰
- ۲۰۔ جامپوری، کیفی، سرانجی شاعری، مذکور، ص: ۱۶۷
- ۲۱۔ خواجہ غلام فرید، مقابیس المجالس (مترجم: کپتان واحد بخش سیال)، جلد نمبر ۴، مقبوس نمبر ۱۳۰، لاہور، الفیصل پبلشرز، ۲۰۱۱ء، ص: ۷۷